

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adivar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(Landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

**HALİDE EDİP ADIVAR'IN 'YENİ TURAN' ROMANINI
YENİDEN ANLAM(LANDIRM)A
Veysel ŞAHİN***

ÖZET

Halide Edip Adivar, 'Yeni Turan' romanında Türk milletinin yeniden kuruluş ve kurtuluşu için çareler arar. Bu nedenle yazar, bireysel duygu ve fikirlerinin yanında memleketin sorunlarını da işler. Bu romanında, bireysellikten millî olana yönelen Adivar, yabancılaşma, yozlaşma, eğitim ve sağlık problemlerinin yanında maksat aşkı, millî benlik, gibi izlekleri ele alarak ülkenin yeniden kuruluş ve kurtuluşu için yeni fikirler ortaya koyar. Böylece yazar, Türk milletinin varoluş mücadelesini bütün yönleriyle metinleştirir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edip, milli bilinç, kuruluş ve kurtuluş, yabancılaşma, kadın, yozlaşma, eğitim, siyasî-sosyal çatışma.

ABSTRACT

Halide Edip Adivar searches for remedies for the salvation and the re-establishment of the Turkish nation in her novel 'The New Turan' . Therefore, the author deals with the issues of the country as well as her individual senses and ideas. Adivar, turning from individualism to the national in that novel, puts forward new ideas for the establishment and salvation of the nation by dealing with the themes such as the ideal love and national conscious as well as social alienation , *degeneration*, and the educational and health problems. Thus, the author puts the struggle for existence of the Turkish nation on the paper.

Key Words: Halide Edip, national consciousness, organization, and redemption, woman, alienation, education, political-social conflict.

* Yrd. Doç. Dr. Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ELAZIĞ.
Email: veyselsahin68@mynet.com.tr.

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

GİRİŞ

Türk edebiyatının geçiş dönemi olarak nitelendirilen imparatorluktan, cumhuriyete geçiş sürecinde yazın dünyasına giren Halide Edip Adıvar (1882-1964), sadece edebiyat tarihimiz açısından değil yakın dönem kültür ve siyaset tarihimizin açısından da önemli bir düşün ve eylem insanıdır. Son devir Türk edebiyatında çok sevilerek okunan ve eserleri en çok baskı yapan Halide Edip Adıvar, inceleme yazıları, çevirileri, anıları, roman, hikâye ve tiyatro gibi edebi türlerde eser vermesine rağmen en çok romancı kimliği ile tanınır. Sanatçı, 'Handan', 'Kalp Ağrısı', 'Yeni Turan', 'Ateşten Gömlek', 'Vurun Kahpeye' ve 'Sinekli Bakkal' gibi romanlarıyla Türk edebiyatına damgasını vurur. Adıvar, 'Heyula' ile başlayıp 'Hayat Parçaları'na kadar devam eden yazarlık serüveni içinde kaleme aldığı yirmi bir romanla edebiyatımıza önemli katkılarda bulunur.

7 Eylül 1912 tarihinde "Tanin" gazetesinde tefrika edilen 'Yeni Turan' romanı, 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan siyasî ve sosyal olayları irdeler. II. Meşrutiyet'in getirmiş olduğu hürriyet ve özgürlük sevinci, dönemin diğer sanatçıları gibi Halide Edip Adıvar'ı da derinden etkiler. Bu etkiler, yazarın yazın hayatında değişik şekillerde ifade bulur. 'Yeni Turan' romanı da bu etkilerin açık bir şekilde yer aldığı bir eserdir. Dönemin siyasî ve sosyal olaylarının siyasî ve ideolojik bir yansıması olan eser, yaşamın siyasete, siyasetin yaşam alanlarıyla ilişkisini kurmaca dünyaya taşır.

'Yeni Turan' romanı, isim ve içerik açısından bir bütünlük teşkil eder. Yeni ibaresi, 'kullanılmamış; oluş veya çıkışından beri çok zaman geçmemiş, en son edinilen, düşünülmemiş, bilinmeyen, daha öncekilerden farklı olan anlamına gelir. Bu açıdan çağrışım değeri olarak başlangıç, doğuş, uyanış gibi değerleri imler. "Turan" kavramı ise dünya üzerinde yaşayan bütün Türklerin bir bayrak altında toplandıkları (ülkü) ülkedir. Yazar, 'Yeni Turan' -ülkesinde-ülküsünde, siyasî-politik ve kültürel olarak Türkiye sınırları içinde yaşayan başta Türkler olmak üzere bütün milletleri bir sancak etrafında toplamayı arzular. Böylece ideal insan, toplum ve devlet yaratmayı amaçlar. "*Yeni Turan romanı, Ziya Gökalp'ın etkisiyle yeniden ateşlenen milliyetçilik akımını konu edinişi, yazarın sanat hayatında yeni bir dönemin müjdecisi olmuş bir eserdir.*" (Acaroğlu 1964: 7).

Halide Edip'in siyasî ve sosyal alandaki milliyetçilik düşüncesi ve düşüncesinin kurgusu olan 'Yeni Turan' romanında, Ziya Gökalp'ın büyük tesirleri vardır. Ziya Gökalp için; "*Onun, başta Yeni Turan olmak şartıyla ilk eserlerimin üzerinde büyük tesiri vardır.*" (Adıvar 2008: 189) diyen yazar, Gökalp'ın siyasî ve kültürel fikirlerinin bir kısmını bu eserinde içselleştirir. 'Yeni Turan' ülküsü, atalar ruhunu geçmişten günümüze ve günümüzden geleceğe taşımayı amaçlayan yeni bir hayat, yeni bir doğuştur. Bu açıdan romanda ele alınan; yeni hayat, kuruluş ve kurtuluş, sosyal-bireysel yabancılaşma, siyasî-politik ve kültürel çatışma gibi izlekler dönemin meseleleri olarak çağın akışında yankılanır. Romanda yeni ile eski, değişim ile düzen, kuruluş ve kurtuluş arzuları gibi izlekler, kişi, kavram ve simgeler üzerinde verilerek toplumun içinde bulunduğu çıkmazlar, tarihsel gerçeklik içinde irdelenir.

'Yeni Turan' romanında entrik kurgu ve çatışmanın oluşmasını sağlayan değerler, "*KORA*" (Korkmaz 2002: 273) şemasındaki gibidir. KORA şemasında verilen değerler düzlemi, özünde romanın dramatik aksiyonu ve izleksel kurgusunu yeniden anlayıp kavramamıza yardımcı olan anahtar ibarelerdir.

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

"KORA"	Tematik Güç/ Ülküdeğer	Karşıt Güç/ Karşıt değer
Kişiler Düzeyinde	<i>Kaya, Oğuz, Ertuğrul, Sungur, Lütfü Bey, İmam Feyzi Efendi, Sabih, Yeni Turan Taraftarları.</i>	<i>Hamdi Paşa, Asım, Hurşit, Yeni Osmanlılar Taraftarları.</i>
Kavramlar Düzeyinde	<i>Aşk/Sevgi, Millî Bilinç, Ahlakî Değerler, İnsani Öz, Tarih Bilinci, Türklük Bilinci, Modern Eğitim, Âdem-i Merkeziyetçilik, Türkçülük.</i>	<i>Yabancılaşma/Yozlaşma, Çıkarıcılık, Kültürel ve Ahlakî Çürüme, Gerici Eğitim, Siyasî-Sosyal Çatışma, Merkezi Yönetim, Osmanlıcılık.</i>
Singeler Düzeyinde	<i>Kımız, Yeni Turan Okulları, Erenköy Yeni Turan Yurdu, Musiki, Ney, Turan.</i>	<i>Hamdi Paşa'nın Konağı, Yeni Osmanlılar Partisi.</i>

'Yeniden Kuruluş' sancısı içinde 'Yeni Turan' romanının siyasî-politik, bireysel- sosyal değerler düzlemi.

Yukarıdaki ibareler ya da değerler düzlemi, Halide Edip Adıvar'ın, kişiler, mekân, zaman ve olaylara bakışı ile ilgilidir. Yazar, tematik ve karşıt değerler düzlemi üzerinden, kendi kişisel mitini ve düşüncesini ortaya koyar. Nitekim romanda işlenen yabancılaşma, millî bilinç (kendilik bilinci), eğitim sorunu, siyasî-politik ve kültürel çatışma, kadın sorunsalı ve aşk/ sevgi gibi izleksel değerlerin genişçe ele alınması, 'Yeni Turan' romanın yeniden kavranıp ve anlaşılmasında önemli ölçüde katkıda bulunur.

1. Kişi ve Toplumun Kendine ve Değerlerine Yabancılaşması

Yabancılaşma, kişinin kendi değerlerine duyarsız olması veya bu değerleri kendi çıkarı doğrultusunda öteki kılmasıdır. Bu yönüyle yabancılaşma, insanın kendi değerler dünyasına yönelik açmış olduğu en büyük savaştır. Çıkarları için kendilik değerleri ve etrafındaki insanları ve onların benimsediği değerleri anlamsız kılmak, güven yitimi içinde kültür ve kendilik değerlerine karşı bir benlik karmaşası doğurur. Benlik karmaşası içinde olan birey ve toplumun, bilgi, inanç ve geleneksel değerleri, "yabancılaşmışlığın varoluşu tarafından yutulur" (Marcusse 1997: 57) kendilik değerlerinden uzaklaşır. 'Yeni Turan' romanında yabancılaşma, bireysel ve toplumsal anlamda yıkıcı bir olgu olarak ele alınır. Toplumun içinde bulunduğu sosyal ve siyasî çatışmalar, yabancılaşmış bilinçlerin dışı vurudur. Romanda yabancılaşma, kadın-erkek, siyasî-politik ve bireyin kendi ve "öteki ben"i arasında değersel bakımdan büyük bir çatışma yaratır.

Kadın-erkek arasındaki yabancılaşma, kadının ve erkeğin, sosyal yaşam alanına birbirinden ne kadar uzak olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Kadına bakış, toplumsal anlamda, romandaki karakterlerin tematik açıdan birbirine "öteki" olması anlamına gelir. Siyasî bakımdan ortaya çıkan yabancılaşmanın temel nedeni de budur.

Yeni Osmanlıların, kadını anlama ve algılamadaki yetersizliği, kadının aile içinde şeyleşmesine neden olduğu gibi bireyselleşmesine de olanak tanımaz. Kadının, evrensel ve millî anlamdaki değerlerinden uzaklaştırılması, kadın ve onun evrensel değerlerine yabancılaşan, öteki olan insanların körelmiş bilinçlerinin bir ürünüdür. Kadının, anlamsızlaştırılması -yok sayılması- ve eğitim alma eşitliğinin elinden alınması, siyasî, bireysel ve sosyal yabancılaşmayı doğurur. Kadını, ikinci sınıf bir

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adivar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

varlık görme ve onu, siyasî-politik çıkarları doğrultusunda sömürme, birey ve toplumun, kendilik değerlerine yabancılaşmasının temel sebebi olarak görülür.

Yeni Osmanlı Partisinin, kadını, siyasî-politik yönden sömürmesi, toplumun kurucu üyesi olan kadını, "*anlamsız bir insana*" (Buhara 1972: 20) dönüştürür. Sihirli dişi otorite olan kadını, anlamsız kılma ve onu toplumsal hayattan tecrit etme, düşünsel ve eylemsel anlamda yabancılaşmışlığın en trajik boyutudur. Osmanlı kadınının, siyasî çıkar uğruna sömürülmesi, kadının yenilik için giriştiği değişim çabalarının öteki görülmesine de neden olur. Zira bireysel anlamda Hamdi Paşa gibi kişilerin "*toplum tarafından yüksek değerler verilen şeylere düşük değer vermesi*" (Ergil 1980: 77) toplumsal ittifakın bozulması ve öteki görülmesine neden olur.

"Son yıllarda Yeni Turan'ı önümüzdeki seçimleri kazanacak gibi zannettiren güç, bu kadınların değil miydi? İşte zararlı bir politikayı hoş gösterecek oldukları için memleketin bu kızlarını, bütün fedakârlıklarına ve yüksekliklerine rağmen sevmiyordum. Tabi amacımız erişmek için kullandığımız aracın çirkinliğine bakmaksızın yavaş yavaş Yeni Turan'a karşı, kadınlarının ileri gitmiş olmasından tutunarak halk arasında propagandaya başladık." (Adivar 1967: 18).

Yeni Osmanlıların siyasî çıkar için kadının, evrensel ve geleneksel değerlerini, tahrip etmesi, siyasallaşmış olan geleneksel değerlerin, kendilik değerlerini yok etmesidir. Nitekim ileri boyutta kendi değerlerine yabancı olduğunu anlayan Asım, romanın sonunda siyasî ve politik çıkarlar yüzünden kendi değerlerini yok ettiğini anlar.

'Yeni Turan' romanında bireysel yabancılaşma, Asım'ın, Kaya ve Oğuz'a karşı tutumu, Hamdi Paşa'nın insanî ve kendilik değerlerini tahrip etmesi, Kaya'nın evlilik sonrasında çerçevesinde ele alınır. Bu yüzden Asım, Kaya ile Oğuz'un değerler dünyası ile büyük bir çatışma içindedir. Çatışmanın temelinde, bireylerin birbirine "öteki" ve yabancı olması yatar. Asım'ın, Yeni Turan Partisinin yaptığı olumlu şeylere karşı duyarsızlığı ve amcası Hamdi Paşa'nın yalanlarına ortak oluşu, bireysel anlamda onun insanî öze yabancılaştığını gösterir. Oğuz, romanın sonunda doğru Fatih Caminin avlusunda bir deli tarafından vurulduktan hemen sonra Asım'ı yanına çağırır ve Kaya'nın, Hamdi Paşa ile neden evlendiğini öğrenmek ister. Ancak insanî yönden körelmiş bir bilince sahip olan Asım, gerçeği kendi çıkarları için söylemez. Onun, içindeki insanî sese kulak vermemesi, romanda "*yıkıcı itkilerin*" (Klein 1999: 17) dünyasında yok olup gitmesine neden olur.

"Gözümün önünde açık ve hasta bir kalp, benden gelecek bir kelime ile iyileşecek yahut bir vuruş ile ezilecek sanıyordum. O kadar ona; "evet fedakârlık" demek için dudaklarım yantıyordu. Fakat bunu nasıl diyecektim?" (Adivar 1967: 118).

Romanda Asım'ın, kendine yabancılaşması, doğru ve insanî olanı söylemesine izin vermez. Onun, parçalanmış ve başkasının elinde bir figürana dönmüş kişiliği, kendi benliğine öteki olmasına neden olur. Bu kişilik yapısı, Hamdi Paşa'nın kimliğinde de kendini gösterir. Kendi çıkarı ve arzuları yüzünden başkalarının mutluluğunu yok sayan Hamdi Paşa, kendi saadeti için hem siyasî hem de insanî yönünü tahrip eder. Kaya'yı elde etmek için ortaya koyduğu plan, önceleri olumlu görünse de içindeki yıkıcılığı her zaman canlı tutar. Evliliği, bir pazarlık, bir hayat satın alma aracı olarak gören bu ötekileşmiş bilinç, romanda "*kart karakterlerin*" (Stevick 2004: 178) ötekileşmişliğin en önemli temsilcisidir.

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

Hamdi Paşa'nın ötekileşmişliği, siyasî hayatında da kendini gösterir. Öyle ki Yeni Turan Partisinin dünya ve siyasî görüşünü, kendi ırkı ve değerlerini aşağılayacak derecede eleştirir. Kendi milletini, siyasî çıkarları için aşağılama, özde her şeyden önce o kişinin kendilik değerleri ve geçmişle bağlarını koparması anlamına gelir.

"Hatta amcamın Yeni Osmanlılığın en önemli unsurları Türk olduğunu unutmasına da damarlarımdaki ırk kanı başkaldırıyordu. Fakat bugün onu hoş görmek ve onun bu düşük saatinde her şeye katlanmak zorunda idim." (Adıvar 1967: 90).

Kendi milletine başkaldıran, siyasî ve politik amaç için Türk milletini aşağılayan Hamdi Paşa'nın, kendilik değerleri zaafa uğramıştır. Bu nedenle siyasî güç elde etmek için Osmanlıcılık, İslamcılık gibi siyasî fikir akımlarını kullanmaktan geri durmaz.

Romanda bireysel yabancılaşmanın en belirgin hissedildiği nokta, Kaya'nın Hamdi Paşa ile evlenmesi ve evlendikten sonra yeni bir muhite taşınmasıdır. Kaya, Yeni Turancıların öncü kadını olarak Türk gelenek ve göreneklerine uygun bir şekilde hayatını sürdürürken, Hamdi Paşa ile evlendikten sonra girdiği yeni çevrede büyük bir yabancılık çeker. Onun yabancılık çekmesi, yalnızlık, içe çekilme, kendini tecrit etme gibi davranış ve edimlerle dışa yansır.

"... hiç karakteri olmayan son moda olarak nitelenen yepyeni, geçmişi ve kişiliği olmayan eşyalar içinde Kaya'yı eski ve antika bir müze yüzü gibi burada yabancı buldum.

Onun çevresine kendi atalarının karakterini vermek istediği canlı kişiliği olan eşyasından sonra bu kanepeler, perdeler aynalar ona ne söyleyecekti?" (Adıvar 1967: 57).

Kaya'nın *"manasız bir varlık haline geldiği, kendi kendini yitirmek tehlikesinin baş gösterdiği bu yerde"* (Sartre 2001: 10) nesnelere ontolojik bir bağ kuramaması, onun içinde yaşadığı ortama yabancı olduğunu gösterir. Zira insan, etrafındaki şeyler dünyasına anlam kazandıran, onlara yeni görevler yükleyendir. Kaya'nın, etrafındaki nesnelere ilişki kuramaması, bu nesnelere atalar ruhundan bir anlam taşınamamasından kaynaklanır. Nesnenin yüzüne sinen anlamsızlık, Kaya'nın uzamda yer alan nesnelere yabancı ve öteki olmasını doğurur.

Romanda *toplumsal yabancılaşma*, Yeni Osmanlılar Partisi ile Yeni Turan Partisinin yandaşları arasında görülür. İdeolojik bir söylemin sağlıksızlaştırdığı sosyal yaşam, toplumsal çatışmayı körükler.

"Memlekette birçok fikir, hırs ve esas, yüzlerce yılın söylentileri, gelenek ve görenekleri, her şeyi her şeyi, birbiri ile çarpışıyordu." (Adıvar 1967: 42).

Memleketin içindeki fikir çatışması, toplum üyelerinin birbirini öteki, yaban görmesiyle sosyal yaşamı yok eder. Toplum üyelerinin kendi gibi düşünmeyen diğer(ler)ini ve değerlerini düşman olarak görmesi, sosyal bellek ve anlaşmanın bozulduğunu gösterir.

Sonuç olarak romanda yabancılaşma, gerilim ve çatışmanın merkezini oluşturur. Nitekim çatışmanın olması için özde bir yabancılaşma ve ötekileşme olması gerekir. Kaya ve Oğuz'un, benimsediği değerler düzlemi, Yeni Turan Partisinin yol haritası iken Hamdi Paşa ve Yeni Osmanlılar Partisinin siyasî ve politik görüşleri karşıt değerlerin merkezini oluşturur.

1.2. Yeniden Kur(t)uluşta Siyasî ve Politik Çatışma

Yabancılaşmanın bir alt aşaması olan çatışma, toplumun ve bireyin kendi değerler düzlemini savunması, onu karşısındakilere benimsetmek için eyleme geçmesidir. Romanda siyasî ve politik

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adivar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

çatışmalar, birey ve toplumda yabancılaşmanın artmasına, kişilerin başka-öteki kimliklere dönüşmesine neden olur.

Romanda siyasî ve politik çatışma, II. Meşrutiyet sonrasında meydana gelen değişimler sonrasında ortaya çıkar "*II. Meşrutiyet rejimi birincisinden daha uzun sürdü; fakat o da başarısızlık, acı ve hayal kırıklığı ile sona erdi. İçeride ve dışarıda tehlikeler ve güçlükler çok büyüktü; Meşrutiyetin savunucuları pek az, pek zayıf, pek yetenezsiz idiler. Anayasa yürürlükte kalmış seçimler yapılmış olmakla beraber*" (Levis 1970: 210) ülke siyasî ve politik bir çatışmanın içindedir. Bu çatışmanın bir tarafında İttihat ve Terakki Partisi ve onun devamı olan Yeni Turan Partisi, diğer taraftan muhalefet-Yeni Osmanlılar Partisi yer alır. "*O zaman, bizim partiye sadece muhalifler, ötekilere İttihat ve Terakki diyorlardı.*" (Adivar 1967: 13).

Muhalefet ile İttihat ve Terakki arasında düşünce farkı, İttihat ve Terakkicilerin muhalefetin aksine toplumsal ve sosyal alanda kadını ön plana çıkarma, millî bilinç, millî ekonomi, yeni dil akımı gibi hususlardan dolayı ortaya çıkar. Türk feminizminin dirildiği, kadının eğitim ve öğretim olarak erkekle beraber toplumsal hayata katılması gerektiği düşüncesi, siyasî ve politik çatışmanın temelini oluşturur. Muhalefetin bu durumu yok oluş süreci olarak değerlendirmesi, ötekinin yok edilmesini gerektirir.

"Ben öyle inanyordum ki, İttihatçılar, memlekette dine, iyiliğe, yurtseverliğe uymayan ne varsa hepsini yapıyorlardı; hülasa, veba kadar zararlı idiler." (Adivar 1967: 13)

Yeni Osmanlılar Partisi tarafından Türk kadınının eğitim ve öğretim yoluyla toplumsal rolünün kavratılmasının, "*veba kadar zararlı*" görülmesi, tahrip olmuş siyasî-politik anlayış ve algının, toplumun yeniden inşa edilme çabasını öteki görmesidir. Bu algı ve anlayış, eserde siyasî-politik çatışma ve yabancılaşmanın temelini oluşturur.

1908-1912, yıllarda kadının sosyal hayatta aktif yer alması için çalışmalar sürdüren Adivar, yurdun bazı yerlerinde konferanslar vermenin dışında öğretmenlik de yapar. Türk Ocağının kurulmasıyla da Ziya Gökalp ile tanışır. Bu tanışma 'Yeni Turan' ülküsünün ortaya çıkmasını sağlar. "*Türkçülük cereyanları ilk emarelerini gösterdiği zaman Halide Edip Hanım Yeni Turan'ı neşreyledi. Anlaşıyor ki, bu hanım yalnız kendi içine çekilmiş infiradî bir mahlûk değildir.*" (Sevük 1942: 360). Yazarın dönemindeki siyasî-politik çatışmaları, 'Yeni Turan' romanında ele alması tarihsel bir gerçeklikle siyasî ve politik çatışmaların temel sebeplerini göstermesi açısından önemlidir. Romanda siyasî-politik çatışma, Yeni Turan Partisinin yol programı ile Yeni Osmanlı Partisinin hükümeti ele geçirme çalışmaları üzerine kurulur.

Yeni Turan Partisinin ortaya koyduğu yenilikler bir "*ütopyanın gerçekleşme arzusunun nesnesidir.*" (Adivar 2008: 195). Bu ütopya, kadınların rey sahibi olması, insanların özgür bir hayat sürmesini içerir. Yeni Osmanlılar göre ise "*Toplumun gerilemesinin nedenlerinden biri, şeriat kurallarına uyulmaması*" (Atalay 1991: 57), kadının evinin dışına çıkarılarak yönetimde erkekle eşit olması hususu yatar. Yeni Turancı kadınlar, toplumsal alanlarda rolleri ve etkilerini artırarak, liberal ve demokratik Türkiye'nin kurulmasına katkı sağlarken, eskinin körelmiş bilinçleri ise bu değişimi kabul edilmeyerek kadını, sosyo-politik bir sömürü aracı olarak kullanıp sürdürmekten yanadır.

'Yeni Turan' romanında bir diğer siyasî ve politik çatışma, Yeni Turan Partisinin benimsediği "âdem-i merkeziyet" anlayışı etrafında cereyan eder. "Âdem-i merkeziyet" anlayışı, Osmanlı

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

İmparatorluğu sınırları içinde yaşayanları, federe ve demokratik bir sistem ile yönetip onlara Türkçülük bilincini aşılama amaçlar. "Romanda hem imparatorluğun muhafaza edilebileceğine hem de sağlam hatta aşırı giden bir Türk milliyetçiliğinin vücuda getirileceğine inanmış(lık) görünür. Yeni Turan romanında âdem-i merkezîyet fikri müdafaa edilir, devrinin en büyük akımı Turancılık ve Türkçülükle birleştirilir." (Enginün 1995: 153). Yazar, Prens Sabahaddin'in savunduğu "âdem-i merkezîyet" anlayışıyla dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğunu tekrardan bir bayrak altında toplamayı düşünür. (Çalışlar 2010: 111).

Bunun karşısında ise Yeni Osmanlılar, merkezîyet ve Osmanlılık fikrini benimser. "Yeni Osmanlılar, eskilerden, yalnız sevdây-ı Meşrûtiyyetle temeyyüz etmediler. Bu genç unsurun Meşrûtiyyetin sonra iki gayesi daha vardır ki birincisi İttihad-ı Osmanî, ikincisi terakkî-i medenidir." (Gökâlâp 1976: 63). Bu iki görüş, siyasî ve politik çatışmanın temeldir. "Halide Edip'e göre Türkçülüğe eğilimli eğitimli gençler... Savaş sırasında cepheye giderken Osmanlı Türkiye'si gerçeğiyle tanışmış ve inandıkları idealleri geri kalmış memleketi geliştirmek için" (Köroğlu 2004: 234) yenilemişlerdir. Bu açıdan 'Yeni Turan' düşü ve düşüncesi, Yeni Turan Partisinin siyasî ve sosyo-politik görüşünü oluşturan yeni ideallerin bir yansımasıdır. Romanda Yeni Turan Partisinin temel düşüncesi, kendi değerlerine bağlı Türk bilincine sahip insanların ülke yönetimine katılıp söz sahibi olmasıdır. Ancak bunu yaparken ülkede yaşayan diğer milletlere ait insanları da bir federasyon altında tutmayı arzular.

"Geniş bir "Âdem-i Merkezîyet"e, fakat federasyon bağları altında bir kuvvetli noktaya, bir başa hükümete bağlayacak ortak çıkar ve sevgi" (Adıvar 1967: 38). 'Yeni Turan'ın ana esaslarını oluşturur.

Oğuz ve Yeni Turan Partisinin benimsediği "âdem-i merkezîyetçi" yöntem şekli, ulusun kurtuluşunu ve yükselişini sağlayacak bir politik fikir olarak görülür ve 'Yeni Turan', yoluna ve yurduna bu politika ile ulaşacağını savunur. Yeni Osmanlılar ise "âdem-i merkezîyetçi" yönetim şeklinin milleti böleceği, bu yönetim biçimiyle milleti bir arada tutmanın imkânsız olduğunu dile getirir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun sadece Türk ırkından meydana gelmediğini savunan Yeni Osmanlılar, ülkenin kurtuluşunun Osmanlılık ve İslam Birliği sayesinde olacağını belirtir.

'Yeni Turan' romanında siyasî-politik çatışma, ülkeyi yeni bir anlayışla kalkındırma ve ataların ruhunu tekrardan hâkim kılmaya çalışan ile eskinin geride kaldığını ve yeni bir milletin -Osmanlı milletinin- doğduğunu belirten kesim arasında geçer.

2. Dönüştürücü Güç Olarak Aşk/Sevgi

İnsanlığın tarihi kadar eski olan aşk-sevgi edimi, mekân, kişi ve zamana göre değişip dönüşen ontolojik kökenli bir edimdir. Nitekim aşk-sevgi, "İnsanın yaratıcı bir süreç içinde kendisinin bilincine vararak kendini tekrardan bulmasıdır." (May 1994: 11) 'Yeni Turan' romanında aşk-sevgi, iki boyutludur. Bunlardan biri maksat aşkı, diğeri ise ferdî aşktır. Kaya ve Oğuz'un aşk-sevgisi, tutku, bağlılık, fedakârlık ve içtenlik değeri olarak ele alınır. Oğuz, Kaya'nın ruhuna, Kaya da Oğuz'un ruhuna aşkın taşıyıcı ve bütünleştiriciliği sayesinde ulaşır. Aşk ve sevgi, bu yönüyle insanı diğeri insana, varlığa ve nesneye taşıyan evrensel, ontolojik kökenli bir duygudur. Romanda Oğuz ile Kaya'nın aşkı, "Ben'in kendi dağımı aşarak" (Kaplan 1992: 236) bir yaşam biçimine dönüşür. Kaya'nın, Oğuz tutuklandığında onu kurtarmak için kendini feda etmesi, aşk ve sevginin, karşılık beklemeden insanı karşındakine

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adivar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

sürdüğünü gösterir. Kaya'nın, Oğuz'un tutuklandıktan sonra asılmaması için gösterdiği direniş, aşk-sevgi uğruna kendini feda eden kadının duygusal kırılmalarını gösterir.

"Şimdi kadın ayakta, gerçek bir kalp karşılaştırması ve soğukkanlılığı ve yanaklarından yuvarlanan sesiz yaşlarla, derin bir sızlayışla ve beğendiğim bir fedakârlıkla:

—Peki, haydi Oğuz'un salıverilmesini yazınız dedi." (Adivar 1967: 51).

Hamdi Paşa'nın evlenme teklifini, Oğuz'u ölümden kurtarmak için kabul eden Kaya, aşkın ve maksadının kadını olarak *"aşkın ruhsal sürecini simgeleştirir."* (Gasset 2005: 43). Bu süreçte Kaya, sevgi ve aşkın eriştirici gücü olarak hem maksat hem de maksada giden yolda ulaşılması gereken arzudur. Oğuz'un vurulduğunu duyan Kaya'nın, Hamdi Paşa'ya karşı düşman olması, Oğuz'a duyduğu aşkın dışı yansımasıdır.

"Dört yıl bu dokunuşa nasıl katlandığım hail el ile en sonunda vurdun! Yüzüme bakma ve ağlama! Ben Oğuz'u senin aşâğılık kalbinin hiç anlayamayacağı bir aşkla seviyordum. Ben ta kalbimin gözlerini ilk açtığı sabahtan beri, onu canlı şeylerin güneşe ihtiyacı kadar büyük bir ihtiyaçla seviyordum." (Adivar 1967: 123).

Kaya'nın, Oğuz'a duyduğu aşk, kalbinin diğer insanlara karşı kapalı olması anlamına gelir. Zira aşk, bir yönelim ve *"Benliğimizi tüm sıcaklığıyla saran"* (Tokpınar 2001: 185) bir ateştir. Bu ateş, Kaya'nın, bütün benliğini sarar. Oğuz da Kaya'ya âşiktir ve bu aşk için emek harcamaktadır.

"Ömrümde ilk defa en büyük tanrısal şey Kaya'yı sevmek, Kaya'nın sahibi olmak, olduğunu duymak." (Adivar 1967: 117).

Aşk, Tanrı'nın insana verdiği en kutsal edim olarak insanları birbirine yaklaştırır. Oğuz da aşkın verdiği özlem ile Kaya'yı sever ve ona sahip olmak ister. Oğuz'un, Kaya'ya sahip olmak istemesi, aşkın ruhunda olan evrensel çağrıdır. Aşk, sahiplen(il)meyi, gerektirir. Bu yüzden Oğuz da bütün arzusu ile Kaya'yı sahiplenir. Romanda aşkın sahiplenme itkisi, Hamdi Paşa'nın kişiliğinde de kendini gösterir. Küçüklüğünden beri Kaya'ya ilgi duyan Hamdi Paşa, aşk ve sevgisinin büyüyüp yeşermesi için çeşitli oyunlara başvurur.

"Sizin yanınızda olmak. Sizin sahibiniz olmak, bunu istemek ve bunun için her fedakârlığı yapmak bence göklere çıkmak isteği kadar yüksektir." (Adivar 1967: 49).

Hamdi Paşa'nın, Kaya'ya olan aşkı, onun körleşmesine ve bu uğurda her şeyi göze almasına neden olur. Zira Kaya ile evlenme arzusu bu aşkın eyleme dönüşmüş halidir. Hamdi Paşa, Kaya'yı elde etmek ve onun aşkını kazanmak için birçok fedakârlık da yapar. Hatta onun için siyasî ve politik düşüncelerden dahi vazgeçer. Romanda aşk, değıştirici ve dönüştürücü bir olgu olarak ele alınır.

Romanda, maksat aşkı da önemli yer tutar. Kaya ve Oğuz, maksatlarına âşık iki Yeni Turancıdır. İkisi de bireysel aşklarını, maksat aşkı içinde eriterek ideal insan olma yolunda büyük adımlar atar.

"Uzun, yorucu, yalnız hayatımın bir tek aşkı oldu: O da Yeni Turan rüyasını benimle beraber görüp, benimle beraber hayatta bir eşini yapmak için çalışan Oğuz! Fakat Oğuz ve ben, rüyamızı ve idealimizi sevmekle rüyamız ve amacımız için yaşamakla birbirimizi yeteri kadar seviyoruz saydık..."

Yeni Turan'dan başka amacımız var mı bizim? Aşkıımızın bütün hareketleri Yeni Turan'a hizmet etmek," (Adivar 1967: 49-50).

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

Aşkın, bir maksatla bütünleşmesi, bireysel aşkın maksat aşkı içinde eridiğini gösterir. Kaya ve Oğuz için 'Yeni Turan' ülküsünün yaşayıp yayılması, bireysel aşklarından daha önemli hatta o aşkın büyümesi için gereklidir. Yazar, bireysel aşkı, maksat ve fikir aşkı etrafında birleştirecek kahramanları ideal bir insan imgesine dönüştürür.

"Ey sevgili Turan, sevgili ülke, söyle sana yol nerede? Altı yüz yıl var, yabancı illerde, ırak yollarda, susuz yaylalar, gölgesiz dağlarda gezdin; kurak, çorak ülkelerde, kurak çorak ağaçlar gibi kurudun." (Adıvar 1967: 27).

Kahramanların fikri aşkının tek yolu olan 'Yeni Turan', aşk ve idealin yeniden yeşereceği bir ütopya olarak herkesi kendine çağırır. Romanda aşk ve sevgi izleği, kahramanların kendini gerçekleştirme katkı sağladığı gibi maksada giden yolda da erişirici bir güçtür. Oğuz ve Kaya'nın, ferdi ve maksat aşk-sevgisi, bu yolda onların durmadan savaşmalarını gerektirir.

3. Kendi Olma(mak) Sürecinde Kadın

Kadın, ontolojik olarak dünyaya kök salmamızı sağlayan kutsal bir değer olarak 'Yeni Turan' romanında ele alınır. Kadını, iyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir Müslüman ve iyi bir vatandaş olarak biçimlendirmeye çalışan Halide Edip, 'Yeni Turan' ülküsü etrafında modern kadının modern eğitim almasını savunur. Kanbolat, *"Halide Edip, Türk feminist eyleminin isteklerini "Yeni Turan Partisi" kanalıyla dile getirir"* (Kanbolat 1986: 33) diyerek romanın kadın sorunsalı üzerinde durduğunu belirtir. Halide Edip, *"Teali Nişyan Kulübü adı ile bir cemiyet kurmuştur. Bu kadın hareketlerinin de önemli adımını teşkil eder."* (Akgün 1993: 43) ve kadınlık bilincinin oluşmasına katkıda bulunur.

'Yeni Turan' romanında geleneksel kadının, toplum içindeki yeni rolünü ve kadın hareketlerinin önemini kavratmaya çalışan yazar, katılımcı yeni kadını, modern dünyanın kabul ettiği bireysel ve sosyal rolünü kavramış bir kimliğe dönüştürür. Böylece toplum temel bir dönüşüm ve değişim yaşayacaktır. *"Bu eser, kadınların rey sahibi olacağı hayat ve insan münasebetleri kadınların makul ve muntazam olabileceği bir devri tahayyül ediyordu. Bilhassa Türk kadını kafa ve kalbindeki itidal ve cemiyete karşı muhabbetle dolu olduğu zamanın hasretini çekiyordu."* (Adıvar 2008: 195). Yazarın kadınları ahlakî, kültürel ve düşünsel olarak eğitme ve değiştirme amacı, özünde toplumu değiştirme çabalarının bir sonucudur. Romandaki olayların kadın izleği temel alınarak işlenmesi, gerek kahramanların gerekse yazarın kadın olgusunun sorunlarını topluma aktarma amacını içerir. Yeni Turan Partisinin feminist bir bakış açısıyla toplumda kişilikli kadın kitlesi oluşturma projesi, kadının eğitimi, modern yaşam biçimi, siyasî-politik açıdan özgürleşmesi anlamına gelir. Yazarın kendinin de bir kadın olduğu göz önüne alınacak olursa kadının körelen bilinçlerinin yeniden inşasında ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülür. Feminel olarak *"Kadının ruhu ve duygularını oldukça başarılı bir şekilde tahlil eden"* (Tanzimat'tan Bugüne... 2003: 13) roman, kadını sosyal anlamda bireyselleştirip onun hayata aktif olarak katılmasını sağlar.

Romanda kadınların evrensel normlarda toplum tarafından kabul görmesi, kadının yok sayılan toplumsal rol ve kimliğinin ona tekrardan verilmesidir. Kaya, *"Yeni Türk kadını imajı, erkekle beraber mücadele veren, fedakâr"* (Acun 2007: 93) yeni ve farklı bir kadın kimliği olarak Yeni Turan Partisine hizmet eder. Bu noktada kadın kendi kimliği ile *"kendi olmak... kendi kimliğini ve konumunu kollama ve*

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

ölçüp tartma bilincine" (Eroğlu 1988: 33) kavuşmuş olması ile ölçülür. Kendisi olmak ve kendi rolünü topluma kabul ettirmek, feminist bir bakış açısına sahip olan Yeni Turan Partisinin bir projesidir.

"Yeni Turan kadınları da okutuyor, kadınları erkeklerin yanı başında çalıştırıyordu. Yeni Turan kadınlarının kıyafetleri de sadeleşmiş, değişmiş, moda hiç uymuyordu. Fakat yarattıkları Türk ve İslam dünyası ile ilgili bir biçim almıştı. Şimdiki kadınlar, ince, zarif, sanatkâr çarşafı ve tuvaletleri ile evlerinin bir süsü, erkeklerinin sevdâ amaçları olmakla kalan kadınlarımıza karşılık Yeni Turan'ın öğretmenlik eden, ağırbaşlı, karakterli hastabakıcı yetişen, bir muharebe olur olmaz Arap savaşçıları gibi Mehmetçiklerin yaralarını sarmaya giden..."

Bir süsten, değerli bir biblodan birden bire yaralı, çalışkan bir toplum elemanı, bir ana, bir arkadaş, bir her şey olan kadınları itiraf ederim ki beğeniyordum." (Adıvar 1967: 17-18).

Adıvar'ın toplumsal açıdan değer yitimine uğrayan kadını sosyalleştirme çabası, kadını bir biblo ve bir süs aracı olarak görenlere karşı bir protesto niteliği taşır. Erkeklerle beraber hayata katılan kadın, sosyal bir varlık olarak üretim, siyaset, politika ve eğitime katkı veren bir kimlik kazanır. Hatta dernekler kuran ve bu dernek sayesinde topluma yardım eden bir kimliğe dönüşür.

"Yeni Turan Yardımsever Kurumu", kadınların kurduğu ve idare ettiği bir dernek olarak kadının kendisine görev verildiği zaman neler yapabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Romanda Kaya, 'Yeni Turan' kadınlarının öncüsü olarak ideal bir kimlikle ele alınır. Kaya'nın, ideal Türk kadını profili ve Türk milleti için yaptığı çalışmalar, etrafındaki erkekleri ona hayran bırakır ve Yeni Turan Partisinin rakibi olan Yeni Osmanlı Partisi korkutur. Kaya, ideal bir kadın olarak ülkesinin birçok yerini gezerek birçok okul açar ve okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretir. Aynı zamanda siyasî-politik açıdan da Yeni Turan Partisinde de bir kadın olarak kendine yer edinir.

"...gelen kadın Yeni Turan kadınlarında ahlakî ve sosyal bir devrim yapan; kadınları bir et, bir makine halinden çıkarıp erkeklere temiz, çalışkan bir arkadaş, çocuklara ve memlekete bir ana, bir mürebbi yapmak için çalışan kadındır." (Adıvar 1967: 28).

Adıvar, Kaya'nın kimliğinde bütün Türk kadınlarının toplumda olması gereken yapısını çizerek kadını, erkeğin yanında ideal bir arkadaş, çocukları yetiştiren eğitimli bir anne-öğretmen olarak görevlendirir. Yeni Turan Partisi, seçimleri kazandığında kadınlara, okuma-öğrenim şansının verilmesi için büyük bir çaba harcar.

"...Yeni Turan'ın içimden beğendiğim medenî bir cesaretle kadınlarını ahlak ve mevki bakımından yükseltmek, onları şaşılacak ve özenilecek bir hale sokmak için gösterdikleri gayret pek de bir takım cahil halkı memur edecek biçimde değil." (Adıvar 1967: 42).

Kadına manevî ve ahlakî bakımdan medenî devletlerin verdiği değeri vermek, Yeni Turan Partisinin feminist bir bakışla kadına kişilik ve karakter kazandırma çabalarının bir ürünüdür. Nitekim bu gelişmeleri kabul etmeyen ve kadının siyah çarşaf içinde, evin bir süsü olarak kalmasını isteyen kimseler, evrensel anlamda bir milletin tükenişini hazırladıklarının farkına varmaz. Kadınların hayata katılmasını, eğitim olarak erkeklerin yanında çalışmasını kabul etmeyen körelmiş bilinçler, kadını toplumda hep öteki olarak algılar. Yeni Osmanlı Partisinin kadına eğitim vererek medenileşmesine karşı oluş hep bu yüzden. Halide Edip, *"Türk kadının en üstün meziyeti olan canla başla çalışma özelliğini ortaya koyabildikleri yeni bir Türkiye özlemini dile getiriyor."* (Adıvar 2005: 332).

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

'Yeni Turan' romanı, feminist olguların ele alındığı ve bunun neticesinde kadına kişilik kazandırma çabalarının bir birleşimidir. Kadını bir eş, iş arkadaşı ve anne olarak eğitmeyi ve topluma katmayı amaçlayan 'Yeni Turan' ülküsü, "*Sevgili Yeni Turan ülkesine*" giden yolların başında gelir. Bu yüzden Adıvar, kadını eğiterek toplumun geleceğini tekrardan 'Yeni Turan' ülküsü ve ideolojisi çerçevesinde kurmaya çalışır.

4. Kendi(lik) Olma Bilincinin Dirilişi

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra büyük devletlerin Balkanlarda milliyetçilik duygusunu uyandırıp insanları kıskırtması, Osmanlı İmparatorluğunda Türkçülük ve Osmanlılık gibi fikirlerin doğmasına neden olur. Bu açıdan "*Farklı fikri hareketlerden yola çıkarak kendi benliğinde bir senteze ulaşma(ya)*" (Aktaş 2007: 244) çalışan insanların içinde bulunduğu durumu ortaya koyan 'Yeni Turan', toplumu yenide inşa etmenin yollarını arar. Bunun neticesinde millet, yok oluşa giden süreci yavaşlatıp kendi lehine çevirmeye çalışır. Ziya Gökalp'ın başında olduğu Türkçülük düşüncesine mensup kişiler, kendi değerlerine sahip çıkarak kendi değerlerini büyük Turan ülküsü etrafında inşa etmek için Türk Ocağı bünyesinde çalışmalar yapar. Bu çalışmaları yakından takip eden Halide Edip de Türkçülük fikrinin millî bilinç ekseninde 'Yeni Turan' romanında kaleme alır. "*Gerçekten Gökalp'ın etkisi çok belirli olarak görülen bu eser, gerek gerçekleşmesi istenen idealler gerekse olayların geçtiği tarihler olarak verilen yıllar bakımından o günlerin düşüne göre tamamen geleceğe ait bir eserdir.*" (Önertoy 1984: 252). Türk ulusunda Türklük ve millî bilinci oluşturarak Türk ulusunun kendi kendini idare etmesinin ve birlik yolunun millet olarak bilinçlenmeden geçtiğini ortaya koyan yazar, Türkiye sınırlarında yaşayan bütün unsurları, aynı ideal etrafında birleştirerek yeni ve güçlü bir devlet yaratmayı amaçlar. Bu devletin merkezi birleştirici gücü ve programı 'Yeni Turan' ülküsünden geçer. Romanda bütün asli kahramanlar, 'Yeni Turan' ülkesinin yolunu arayan ve insanları, o yola çıkarmaya çalışan kişilerdir. Oğuz'un, millî bilincin simgesi ve uyanışı olan 'Yeni Turan' ülküsü, Kaya'nın, milleti bilinçlendirmek için açtığı okullar körelen hafızaların yeniden inşası için atılan önemli adımlardır.

'Yeni Turan' romanı, Türk milletinin millî bilincini amaçlayan siyasî-politik bir program olmasının yanında, ataların ruhlarını da hal zamanında yeniden diriltmeyi hedefler. Osmanlı İmparatorluğunun yönetim biçimindeki zaaf, eksiklikler yanında Türklerin imparatorluk içinde sadece askeri zümre olarak görülmesi, romanda temel izleğin millet ve vatan sevgisi etrafında birleştirilmesini gerektirir. Yazar, 'Yeni Turan' idealini, "âdem-i merkeziyet" yönetim biçimi ile tekrardan yaratmaya çalışır. Bu yönüyle Ziya Gökalp'ın, Turan ülküsünden farklılık gösterir. Romanda Oğuz'un, milleti bütün unsurlarıyla tek vücut haline getirme çabaları, federasyonlu yönetim biçiminin medeni yaşama hakkıyla bütünleştirilerek vatanın kapsayıcı ve bütünleyici gücü vurgulanır. Millî bilinci, medeni, ahlakî ve vatan değerleri etrafında toplayan yazar, evrensel bir proje ortaya koyar. Ziya Gökalp'ın Turancılığı ise kültür ve medeniyet yönünden ortak Oğuz Türklerinin birleştirilip, uzakları kan bağı ile tek vücut haline getirmektir. Gökalp "*Halide Edip Hanım Yeni Turan adlı eseri romanı ile Türkçülüğe büyük kıymet verdi.*" (Gökalp 2004: 14) diyerek millî ve Türk bilinci açısından eserin önemini vurgular. Aynı zamanda kendi Turan anlayışını ifade ettiği "Türkçülüğün Esasları" adlı kitabında "*Turan kelimesi, Türkler demek olduğu için sadece Türkleri içine alan birliğin adıdır.*" (Adıvar 1967: 26) millî olarak güçlenme en

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

önemli unsurdur. Çağın değişimi için savaşların artık cephede değil ekonomik yönde kazanılması gerekir. Bu yüzden dışa bağımlılık azaltarak kendi ekonomimiz oluşturmamız gerektiği vurgulanır.

"Yeni Turan birçok patırtı ettiği millî ekonomi kurumları yalnız küçük emniyet sandıklarının açmakla kalmıyor, her Yeni Turanlı da her dakika kesin bir fikri ve ekonomik hayatı yaratmaya çalışıyordu." (Adıvar 1967: 22).

Ekonomik yönden millî olana yönelme, ülkeyi yeniden inşa etmenin başlıca şartlardandır. Yazar, millî ekonomi anlayışının üzerinde ısrarla durarak Türkiye'nin, ekonomik yönden bağımsız, kendi kendine yeten bir ülkeye dönüşmesini arzular. Asım'ın, Erenköy Yeni Turan Yurdu hakkındaki düşünceleri, mekâna yansıyan insan ruhunun, millî bir bilinçle nasıl işlendiği, şekil aldığı gösterir. Kültürel ve geleneksel değerler açısından, Türk milletinin ruhunu yansıtan yurt, kültürel değerler ve atalar ruhunun sanata dönüştüğü sembolik bir mekândır. Bu mekân sayesinde orada yetişen gençler, gerek yaşayış gerekse düşünsel anlamda, tamlık bilincine ulaşır. *"Üst kısmından başka her şey ihlamurdan yapılmış, kapıları Selçuk Türklerinin oymalarıyla pek ustaca değilse bile gerçekten kişisel ve özel suretle işlenmişti. Bu yurtların, bu gibi ayrıntıları Türk sanatlarını diriltmek için uğraşan Yeni Turan gençleri tarafından yapılıyordu."* (Adıvar 1967: 23) diyen Halide Edip, 'Yeni Turan' anlayışını bir farkındalıklar bütünü olarak ortaya koyar.

'Yeni Turan' romanında millî bilinç, siyaset üstü bir değer olarak ortaya konur. Oğuz ve Kaya'nın, roman boyunca fikri ve eylemsel tavırları, romanın başından sonuna kadar vatan, millet ve Türklük bilinci oluşturma çabalarını içerir.

Romanda millî bilinç; dil bilinci, eğitim, geçmişte yaşanmış olaylar, tarih bilinci ve benlik bilinci olarak da ortaya koyar. Çünkü *"dil tarihsel bir varlık alanıdır."* (Mengüşoğlu 2005: 250). Millî bilinci, her şeyden önce bir dil bilinci ile okuyuculara sunan Adıvar, Asım'ın, Erzurum kaymakamı Sabih ile konuşması sırasında kullandığı "monşer" kelimesini eleştirir.

"—Hayır monşer, hem başbuğ nedir, şu sizin "lider mi?"

Onun da Yeni Turan damarı kabardı.. Sertçe:

—Bir kere monşer deme, rica ederim. Bu yabancı kelimeler sinirime dokunuyor." (Adıvar 1967: 20)

Sabih'in, Asım'a gösterdiği tepki, 'Yeni Turan' ve o yolda ilerleyenlerin, millî refleksler göstermesi açısından önemlidir. Zira dil, milletin en önemli birleştirici, taşıyıcı ve koruyucu kimliğidir. 'Yeni Turan' her şeyden önce bir dil bilincine sahiptir. Bu açıdan romanda dil, millî bilincinin önemli simgesi ve *"ben olmanın anlamı"* dır. (Taşdelen 2004: 78)

'Yeni Turan'ın millî ekonomi planı, döneminde ekonomik yönden Yeni Turancıların benlik bilinci, millî olanın tekrardan dirilmesiyle *"bilinçliliğin kökenine"* (Watts 1996: 117) dalar. Türklerin atalar ruhunu diriltmeye çalışan Oğuz, tarihsel bir bilinçle bunu musiki, yaşam biçimi ve hayata katış şekli olarak 'Yeni Turan' ülküsü çerçevesinde simgeleştirir. Böylece ideal 'Yeni Turan' gençlerin benliklerini, kendi olama yolunda tekrar harekete geçirir.

Romanda Mevlevî tarikatına mensup gençlerinin icra ettiği musiki, kültürel yönden Türk insanını kendilik değerlerine ve millî olana çağırın bir metafordur. Yazar, kültürel ve geleneksel

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adivar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

değerleri, millî bilinç ekseninde eritir, medeniyet ve insan arasında kopmaz bağları da kendilik merkezli yeniden kurar.

"Neylerin ince derin bir girişinden sonra bu on iki genç Türk göğsünden, çeşitli seslere ayırarak, güzel bir ahenk yapan bu taze ruh çağlayanlarıyla Yeni Turan, bütün binaları, kadınları ve toplumsal kurumları ile ruhunun çıplak sadeliğinden kopmuş bir mabedi üflüyordu." (Adivar 1967: 26).

Milletinin kültürü, yaşam biçiminin sese ve melodiye dönüştüğü Mevlevi musikisi, Türk milletinin tarihsel anlamda kendine varlık bulduğu sanatsal bir faaliyettir. Yazar, Türk musikisini Yeni Turan gençlerine dinleterek onların millî reflekslerini diri tutar. Zira romanda musiki, *"millî varlığımızın bir parçası"* (Kaplan 1985: 32), ulus ve insanların ruhlarını birbirine bağlayan geçmişteki deneyimleri içinde barındıran bir değerler bütünüdür. İnsanları geçmişine bağlayan geleneksel musiki, onları ataların diyarına davet eden bilgelik içeren bir simge değerdir.

Romanda bir tarih sürecinin ürünü olan Türklük ve millî benlik bilinci, Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan tüm ulusları, Türklerin atalarından miras olarak alıp günümüze kadar getirdiği, yaşa ve yaşat prensibi etrafında birleştirerek bize kendimiz olmayı salık verir.

Halide Edip, kahramanlarını "ben" yerine "biz" kavramı etrafında birleştirerek ortak bir kültür, kader ve bilinç etrafında toplamaya çalışır. Bu yüzden 'Yeni Turan' romanında, Türklerin geçmişi, yaşam biçimleri ve simgeleri, taze tutularak gençler, atalarından yurdu olan 'Yeni Turan' ülkesi ve ülküsüne götürülmek istenir.

5. Modern Toplumun İnşasında Eğitim

Halide Edip Adivar, eğitim yoluyla modern bir toplum yaratabileceği düşüncesini eserlerinde sıklıkla vurgular. Kendisi de bir eğitimci olan ve eğitim faaliyetlerinin bütün Osmanlı İmparatorluğu içinde yayılıp yaygınlaşmasını sağlayan yazar, bu suretle Suriye-Lübnan-İstanbul gibi yerlerde eğitim faaliyetlerinde bulunur. Bu faaliyetler esnasında raporlar hazırlayan ve kızların da okumasının gerektiğini belirten sanatçı, pedagojik bilgilerini romanlarında eğitim meseleleri üzerinde durarak gösterir. *"Dikkatini eğitim reformu üzerine yoğunlaştıran Edip, kız okulları kurmayı amaçlayan çalışmaları dolayısıyla bir süre Suriye ve Lübnan'da yaşadı."* (Kazan 1995: 38).

Yazarın kadın merkezli eğitimin ülke sathında yapılması için gösterdiği çaba, Anadolu'nun yoksul insanına okuma ve yazma hakkını verme ideali ile büyük bir düşünsel varoluşa dönüşür. Halide Edip, kadını eğiterek aile ve Türk toplum yapısını güçlendirmeyi arzular. Bu yolda Türk gençlerini ısrarla eğiten Adivar, geleceğe ilişkin umutlarını, eğitimin öncelenmesi ile hem ülkenin hem de evrensel anlamda insanlığın yeniden modern şekilde inşa edilmesini amaçlar.

Halide Edip, 'Yeni Turan' romanında eğitimi, insan, aile ve toplumu yeniden inşa edecek bir sistem olarak ele alır. Ancak bu yapılırken eğitimin modern ve millî olması esastır. Ülkedeki aydın bilinçli gençlerin, millî bir eğitimden geçirildikten sonra toplumun siyasî ve sosyo-ekonomik yönden ilerleyeceği ve eski yapıcı gücüne kavuşacağı düşüncesi, "Yeni Turan Yurtları" ve Cuma okullarının hızlı bir şekilde örgütlenerek çoğalmasına bağlıdır. Böylece ülke, millî değerlerine bağlı kalarak yeni ve aydınlık bir kuruluş evresine girecektir. *"Okullar, tarihi zaman içinde kazanılan millî değerler ile modern dönemlerin iç dinamiği olarak bilinen iş yapma iradesi ve hayata yönelik eğitimi bir araya getirir."*

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

(Aktaş 2007: 263). Bu okullar ve eğitim anlayışı ile toplumun ortak bir ideal doğrultusunda şekil alması amaçlanır.

'Yeni Turan' romanında eğitim, "yeni insan" yaratma amacının bir sisteme oturtulmasını amaçlar. Romandaki aslı karakterler, durmadan bu yolda savaşır ve partilerinin siyasî ve politik propagandalarını bunun üzerine kurar. Oğuz, Kaya, Sungur ve Ertuğrul'un aldıkları eğitim, bu kişilerin roman boyunca akli, modern olanı ve millî olanı savunmalarını sağlar. Zira bu kişiler düşünen, akli ve geleneksel değerleriyle dünyayı yeniden anlamlı kılan "yeni insan" profilidir. "Yeni Turan romanında ilk sağlam eğitimi aileden alan çocukların ülke sorunlarında daha duyarlı oldukları ortaya konmuştur." (Uyguner 1994: 57-58) diyen Uyguner, yazarın toplumun ilerlemesi ve gelişmesinde aile ve eğitime önem verdiğini belirtir.

Meşrutiyet dönemindeki eğitim sisteminin yozlaşması, gelenekçi ve gerici aydınların eğitim sistemini sömürmesi, aydınlık ve modern bilince ve evrensel eğitime önem veren kişiler arasında çatışmaya neden olur.

Oğuz ve Kaya'nın, kadınların okutularak yaşama katılması hususundaki mücadeleleri, eğitim yoluyla 'Yeni Turan' ülküsünün geleceğe aktarılmasını anlamına gelir. Böylece toplum, kendini yeniden inşa edecek ve ülke de yeniden üretime geçecektir.

"Bir mahalle yoktu ki, orada Yeni Turan'ın kurduğu sade, salaş bir salonda, gene bu kadınların idare ettiği, çocuklara dini, ahlakî yararlı bilgi veren bir Cuma okulu bulunmasın!" (Adıvar 1967: 18).

Romanda Cuma Okulları, toplumun yetiştirdiği, modern eğitimin kendi değerlerimizle birleştiği eğitim kurumlarını simgeler. Yazar, bu okullarda modern eğitimin yanında ahlakî eğitimin verildiğini belirterek, eğitimin sadece bilgi vermeyi amaçladığını, aynı zamanda toplumu eğittiğini belirtir. Toplumu bilinçlendirme ve özgür bir şekilde modern eğitim verme çabası, eğitimci olan Oğuz ve Kaya'nın tek idealidir. Bu idealler, aynı zamanda dini ve millî değerlerle bütünleşerek ideal 'Yeni Turan' insanını yaratır.

"Yeni Turan okulları ilk güçlü tutucu şeklini almış olmakla beraber, resmî okulların yetiştirdiği dinsiz gençlere karşı tamamen uygar olmayı İslamîliğe aykırı görünmeyen, bütün hayat görevleri ve uygarca eğlenceleri arasında bile ibadete yer veren gerek dindar, bir olay Yeni Turan genci vardı." (Adıvar 1967: 19).

'Yeni Turan' ülküsü, İslamî değerlerle bütünleştiren 'Yeni Turan' okulları, Türk insanının yozlaşan dini değerlerini, yeniden inşa etmeyi amaçlar. Burada "İslamiyet'in medeniyete mani olacak bir din olmadığını ispat etmektir. Romanda kurgulanan dünyada gerçekleştirilen bütün faaliyetlere İslam'ın medeniyetin gelişmesini engel olmadığı" (Erbil 2008: 172) da belirtir.

Halide Edip, 'Yeni Turan' romanında modern bir eğitimle ideal ve çağın akışına katılan 'Yeni Turan' gençleri yetiştirmeyi amaçlar. Yeni Turan Partisi eğitim politikası, her şeyden önce toplumun yapı taşı ve geleceği olan kadını eğiterek aile kurumunu ayakta tutmak ve bu aileden meydana gelen çocukları ise "yeni insan" olarak ülkenin kalkınması ve ilerlemesinde kullanmayı amaçlar.

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adıvar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

SONUÇ

Son devir Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Halide Edip Adıvar, Türkiye'nin imparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinde, Türk insanı ve toplumunun yaşadığı değişim ve dönüşümleri, kendi benliğinde yaşamış ve bunları da yazdığı metinlere taşımış, modern bir Türk kadını, düşün ve eylem insanıdır. Yaşadığı devre ve tarihi köklere, kopmaz bağlarla bağlı olan Adıvar, dönem ve edebî eser arasındaki çift yönlü ilişkiyi güçlü bir sezgi, okuma ve gözlemleriyle kurguladığı metinlere yansıtır.

Halide Edip Adıvar, 'Yeni Turan' romanında Osmanlı Devletinin yıkılmasını yavaşlatmak için yeni düşünce ortaya koyduğu gibi Türk milletinin yeniden kuruluş ve kurtuluşu için çareler arar. Bu nedenle bireysel duygu ve fikirlerin yanında memleketin sorunlarını işlemeye başlar. Romanda bireysellikten millî olana yönelen yazar, yabancılaşma, değerler yozlaşması, eğitim ve sağlık problemlerini işlediği gibi maksat aşkı, millî benlik, ulus bilinci, gibi izlekleri yücelterek ülkenin yeniden kuruluş ve kurtuluşunu dile getirir. Böylece Anadolu insanının varoluş mücadelesini bütün yönleriyle metinleştirir.

'Yeni Turan' romanında ülkenin sorunlarını çözümleyici ve uzlaştırıcı bir anlayışla analiz etmeye çalışan yazar, asli güç konumundaki kişileri, bir aşk dekoru olmaktan çıkararak fikirseldüşünsel yönleriyle de derinleştirir. Nitekim Kaya ve Oğuz dönemin idealist yeni akılcı kadın ve erkek imgesinin temsilcileri olarak bireysel mutluluk ve arzularını, millî değerler uğruna feda eder.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, Türker (1964), "*Halide Edip ve Eserleri*", **Yeditepe**, S.94, s.7, Şubat.
- Acun, Fatma (2007), "*Görsel Verilerde Kadın İmajı*", **SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 16, s. 91-112, Aralık.
- Adıvar, Halide Edip (1967), **Yeni Turan**, İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Adıvar, Halide Edip (2008), **Mor Salkımlı Ev**, İstanbul: Can Yay.
- Adıvar, Halide Edip, (2005), **Memoirs of Halide Edip**, Amerika: Gorgias Press,
- Akgün, Nebahat (1993), Türk Basınında (1860-1876) Yılları Arasında Aile ve Kadın, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul: Doktora Tezi.
- Aktaş, Şerif (2007), Yenileşme Dönemi veya Osmanlı Modernleşmesi 1860-2923, "*Milli Edebiyat 1911-1923*" **Türk Edebiyatı Tarihi III**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Atalay, Ayşe (1991), "*Kurtuluş Savaşı Siyasî Akımları İçinde Halide Edip'in Yeri*", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul: Doktora Tezi.
- Buhara, Salah (1972), "*Yabancılaşmanın Özgürlüğü*", **Deneme**, S. 13, s.20-21, Mayıs.
- Çalışlar, İpek (2010), **Halide Edip Biyografisine Sığmayan Kadın**, İstanbul: Everest Yay.
- Enginün, İnci (1995), **Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu Batı Meselesi**, Ankara: MEB Yay.
- Erbil, Bilal (2008), "*Yeni Turan Romanlarındaki Eğitim Felsefesi ve Öğretmen Modeli*", **Burdur Eğitim Fak.** Dergisi, s.163-174, Ocak.
- Ergil, Doğu (1980), **Yabancılaşma ve Siyasal Katılma**, İstanbul: Olgaç Mat.
- Eroğlu, Ebubekir (1988), **Yenileme Bilinci**, İstanbul: Nehir Yay.

ŞAHİN, Veysel (2013), "Halide Edip Adivar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırm)a", Erdem Dergisi, Sayı 64, s.103-122

- Gassset, Jose Ortega Y. (2005), **Sevgi Ütüne**, (Çev. Yurdanur Salman), İstanbul: YKY
- Gökalp, Ziya (1976), **Makaleler 1 (Haz. Şevket Beysanoğlu)**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Gökalp, Ziya (2004), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: MEB Yay.
- Kanbolat, Yahya (1986), **Halide Edip Adivar'ın Romanlarında Feminizm Sorunu**, Ankara: Bayır Yay.
- Kaplan, Mehmet (1985), **Kültür ve Dil**, İstanbul: Dergâh Yay.
- Kaplan, Mehmet (1992), **Büyük Türkiye Rüyası**, İstanbul: Dergâh Yay.
- Kazan, Frances (1995), **Halide Edip ve Amerika**, İstanbul: Bağlam Yay.
- Klein, Malanie (1999), **Haset ve Şükran** (Çev. Orhan Koçak Yavuz Ertan), İstanbul: Metis Yay.
- Korkmaz, Ramazan (2002), "*Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler*", **Scholarly Depth and Acuracy- Lars Johanson Armağanı**, Ankara: Grafiker Yay., s.271-282.
- Köroğlu, Erol (2005), **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı**, İstanbul: İletişim Yay.
- Levis, Bernard (1970), **Modern Türkiye'nin Doğuşu** (Çev. Metin Kıratlı) Ankara: TTK Yay.
- Marcusse, Herbet (1997), **Tek Boyutlu İnsan** (Çev. Aziz Yıldırım), İstanbul: İdeal Yay.
- May, Rollo (1994), **Yaratma Cesareti** (Çev. Alper Oysal), İstanbul: Metis Yay.
- Mengüşoğlu, Takyettin (2005), **Felsefeye Giriş**, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Önertoy, Olcay (1984), **Türk Roman ve Öyküsü**, İstanbul: İş Bankası Yay.
- Sartre, Jean Paul (2001), **Varoluşçuluk** (Çev. Asım Bezirci), İstanbul: Say Yay.
- Sevük, İsmail Habib (1942), **Tanzimat'tan Beri I**, İstanbul: Kenan Basımevi.
- Stevick, Philip (2004), **Romanın Teorisi**, (Çev. Prof. Dr. Sevim Kantarcıoğlu), Ankara: Akçağ Yay.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (2003)**, Cilt I, A-İ, İstanbul: YKY.
- Taşdelen, Vefa (2004), **Kierkegaard'da Benlik ve Varoluş**, Ankara: Hacettepe Yay.
- Tokpınar, Cemil (2001), **Ömür Boyu Aşk**, İstanbul: Nesil Yay.
- Uyguner, Muzaffer (1994), **Halide Edip Adivar**, İstanbul: Bilgi Yay.
- Watts, Alan (1996), **Benlik Tabusu** (Çev. Ayhan Sargüney), İstanbul: Güncel Yay.